

Iš Lietuvos nacionalinio muziejaus archyvo

ALGIMANTAS KATILIUS

*Vasario 16-osios Akto signataras
kunigas Alfonsas Petrulis*

ALGIMANTAS KATILIUS

*Vasario 16-osios Akto signataras
kunigas Alfonsas Petrulis*

LIETUVOS NACIONALINIS MUZIEJUS

Vilnius

Recenzentai

dr. Regina Laukaitytė (Lietuvos istorijos institutas)
prof. dr. (hp) Kęstutis Žemaitis (Vytauto Didžiojo universitetas)

Redaktorė

Nijolė Deveikienė

Senijos dailininkas

Arūnas Prelgauskas

Maketavo

Virginija Lapušauskienė

© Lietuvos nacionalinis muziejus, 2017

ISSN 1648-2859

ISBN 978-609-478-001-1

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Įvadas

1918 metų Vasario 16-osios Aktą pasirašė keturi katalikų dvasininkai. Vienas iš jų buvo tuometinis Pivašiūnų parapijos klebonas kun. Alfonsas Petrulis. Nepriklausomybės Akto signataro kun. A. Petrulio gyvenimas glaudžiai susijęs su lietuvių tautiniu atgimimu, ypač Vilniaus vyskupijoje XX a. pradžioje. Jo kaip dvasininko veikla – tai nuolatinis rūpestis dėl atgimstančios tautos reikalų. Nesvarbu, ar jis būtų ėjęs klebono pareigas kokioje nors nuošalioje Vilniaus vyskupijos parapijoje, ar dalyvavęs lietuviškų draugijų veikloje, ar užsiėmęs bendrais vyskupijos tikinčiųjų reikalais. Per visą dvasininko tarnystei pašvęstą gyvenimą jam teko padirbėti net devyniose parapijose. Ir visur jis rūpinosi jam patikėtų parapijiečių dvasiniais poreikiais, lietuviškose ir mišrioje parapijose stengėsi žadinti apmirusį tautinį susipratimą įvesdamas lietuvių kalbą pridėtinėse pamaldose, pamoksluose. Taigi visas jo kaip dvasininko gyvenimas prabėgo tarp žmonių, jiems dvasiškai patarnaujant. Aktyviai darbavosi ir visuomeninėje veikloje: buvo vienų draugijų steigėjas, kitose reiškėsi kaip veiklus narys, draugijų skyrius kūrė jam pavestose parapijose.

Kun. A. Petrulio gyvenimo kelias ir veikla jau yra susilaukę atskiro leidinio. Prieš du dešimtmečius pasirodžiusioje Viktoro Alekno knygoje¹, remiantis negausiais archyviniais dokumentais ir to meto periodinės spaudos publikacijomis, nušviečiama kun. A. Petrulio biografija ir svarbiausi veiklos epizodai. Knygos prieduose publikuojami prelatui Aleksandrui Dambrauskui-Adomui Jakštui rašyti laišakai, kurie saugomi Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje. Ši V. Alekno studija yra išsamiausia publikacija apie signatarą, iki šiol nepraradusi mokslinės reikšmės.

Periodinėje spaudoje biografiniai straipsniai apie kun. A. Petrulį pradėti skelbti dar prieš Antrąjį pasaulinį karą². Jau atkūrus nepriklausomybę, 1991 m. Algirdas Banevičius kun. A. Petrulio biografiją pateikė 1918–1940 m. politikos

¹ V. Alekna, *Nepriklausomybės akto signataras kun. Alfonsas Petrulis*, Trakai–Vilnius: Voruta, 1996, 86 p.

² A. Merkelis, Lietuvos nepriklausomybės skelbėjai. Kun. Alfonsas Petrulis (1873–1928), Jonas Smilgevičius, *Lietuvos aidas*, 1938-03-15, Nr. 116, p. 3.

veikėjų enciklopediniame žinyne³. Algimantas Liekis apie kun. A. Petrulį rašė kaip apie Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signatarą⁴. Kaip Kaišiadorių vyskupijos dvasininkas kun. A. Petrulis pristatytas Stanislovo Kiškio straipsnyje⁵. Nastazija Kairiūkštytė ir Alma Gudonytė knygoje *Lietuvybės kovų verpetuose: Vilniaus ir Seinų kraštai XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje* gilinasi į kun. A. Petrulio lietuviškąją veiklą Vilniaus vyskupijos parapijose⁶. Leidinyje apie Pivašiūnus biografinių duomenų pateikė Vytautas Vitunskas⁷. Kun. A. Petrulį kaip signatarą, kilusį iš Biržų krašto, knygoje apie pirmuosius nepriklausomybės metus šiame šiaurės Lietuvos regione pristatė Antanas Seibutis⁸. Kaip kun. A. Petrulio atminimas įamžintas Vilniaus mieste, rašė Antanas Rimvydas Čaplinskas⁹. Biografinius straipsnius minint 140-ąsias signataro gimimo metines spaudoje paskelbė Rūta Averkienė¹⁰. Apie studijas Vilniaus kunigų seminarijoje, remdamasis archyviniais šaltiniais, žinių pateikė Algirdas Baltuškonis¹¹. Galima paminėti ir Juozo Lebionkos parengtas archyvinių dokumentų publikacijas¹². Signataro biograma skelbiama ir enciklopedijose¹³. Platesnė literatūra apie kun. A. Petrulį pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos sudarytoje bibliografijoje¹⁴.

³ A. Banevičius, *111 Lietuvos valstybės 1918–1940 politikos veikėjų enciklopedinis žinynas*, Vilnius: Knyga, 1991, p. 101.

⁴ A. Liekis, Alfonsas Petrulis, in A. Liekis, *Signatarai. Vasario 16*, Vilnius: Džiugas, 1996, p. 239–242.

⁵ S. Kiškis, Kun. Alfonsas Petrulis: 1873–1899–1928, *Kristaus pašauktieji: Kaišiadorių vyskupijoje dirbusieji ir amžinybėn iškeliavusieji kunigai*, Kaišiadorys: Kaišiadorių vyskupijos leidykla, 1996, p. 31–32.

⁶ N. Kairiūkštytė, A. Gudonytė, *Lietuvybės kovų verpetuose: Vilniaus ir Seinų kraštai XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009, p. 217–221.

⁷ V. Vitunskas, Nepriklausomybės Akto signataro kunigo A. Petrulio veikla, in V. Vitunskas, *Pivašiūnai ir apylinkės*, Marijampolė: Piko valanda, 2004, p. 42–48.

⁸ A. Seibutis, Vasario 16-osios Akto signataras kunigas Alfonsas Petrulis, in A. Seibutis, *1918–1919 metai Biržų krašte: Vasario 16-osios Aktas, signatarai, pirmieji Lietuvos mini strai biržiečiai, Nepriklausomybės kovos, savanoriai, įvykiai, žmonės, datos*, Biržai: Biržų krašto muziejus „Sėla“, 2008, p. 7–8.

⁹ A. R. Čaplinskas, *Vilniaus atminimo knyga. Mieste įamžintos asmenybės*, Vilnius: Charibdė, 2011, p. 312.

¹⁰ R. Averkienė, Kunigas Alfonsas Petrulis – tautiškumo, lietuviybės skleidėjas, *Respublika*, 2014-01-10, p. 4; R. Averkienė, Skleidęs tautiškumo, lietuviybės ir tikėjimo šviesą, *XXI amžius*, 2014-02-28, Nr. 9, prieiga per internetą: <http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2014/02/28/atmi.html>.

¹¹ A. Baltuškonis, Kitoks Alfonsas Petrulis, kunigas ir Vasario 16-osios Akto signataras, *Voruta*, 2016-02-27, Nr. 2, p. 7.

¹² J. Lebionka, Kun. A. Petrulio laiškas kun. V. Mironui, *Voruta*, 1997-08-09–15, Nr. 30, p. 9; J. Lebionka, Kunigas A. Petrulis Nalibokų parapijoje. Medžiaga biografijai, *Voruta*, 1998-02-21, Nr. 8, p. 13; 1998-02-28, Nr. 9, p. 13.

¹³ J. G., Petrulis Alfonsas, *Lietuvių enciklopedija*, t. 22, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1960, p. 414–415; Petrulis Alfonsas, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 18, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2010, p. 118–119.

¹⁴ Žr. <http://senas.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=F2B48AEEBCA511E2A197746164617373&language=lt>

Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataro kunigo Alfonso Petrulio
130-ųjų gimimo metinių minėjimas Signatarų namuose.
Kalba rašytojas, literatūrologas, knygos *Nepriklausomybės Akto signataras kun. Alfonsas Petrulis*
autorius Viktoras Alekna, šalia stovi kunigo Alfonso Petrulio brolio Boleslovo anūkas
Kęstutis Petrulis. 2003 m. Petrulių šeimos archyvas

Archyvinių šaltinių apie signataro gyvenimą ir jo veiklą išlikę nedaug. Prie svarbiausių tokio pobūdžio šaltinių reikia priskirti tris A. Petrulio asmens bylas. Viena iš jų, sudaryta jam stojant į Vilniaus kunigų seminariją, saugoma Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (f. 342). Šios institucijos Rankraščių skyriuje esama ir daugiau dokumentų, susijusių su kun. A. Petrulio veikla. Lietuvos valstybės istorijos archyve (f. 694) esančioje byloje sukauptuose dokumentuose atsispindi jo kaip dvasininko tarnyba Vilniaus vyskupijos parapijose. Trečioji byla, saugoma Kaišiadorių vyskupijos archyve, apima tarnybos šioje vyskupijoje laikotarpį. Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriuje (f. 1–D291) yra surinkta kun. A. Petrulio laišakai prelatui A. Dambrauskui-Jakštui. Šiek tiek korespondencijos saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos rankraštyne, Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje.

Rašant signataro biografiją plačiai naudotasi to meto spauda (*Vilniaus žinios, Viltis, Aušra, Šaltinis, Tėvynės sargas, Tauta* ir kt.), kurioje publikuojami paties kun. A. Petrulio ir kitų autorių straipsniai.

Nė viena knyga neatsiranda be kitų asmenų vienokios ar kitokios pagalbos. Pirmiausia norėtuši padėkoti Signatarų namų darbuotojoms – vedėjai Meilutei Peikštenienei už paskatinimą rašyti šią biografiją ir iliustracijų parinkimą ir dr. Vilmai Bukaitėi už dalykinės pastabas tobulinant tekstą. Esu taip pat dėkingas kun. A. Petrulio giminaičiams – brolio Boleslovo vaikaičiams gydytojui Kęstučiui Petruliui ir ypač Nijolei Petrulytei-Štriupkvienei už pateiktus savo tėvelio inžinieriaus Kęstučio Juozapo Petrulio atsiminimus ir šių atsiminimų papildymą. Dėkoju ir Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto bibliotekos darbuotojams – vadovei Rūtai Pleskačiauskienei ir rankraštyno vedėjui Virginijui Gasiliūnui, maloniai leidusiems pasinaudoti medžiaga apie kun. A. Petrulį. Nuoširdžiai ačiū ir knygos recenzentams dr. Reginai Laukaitytei ir kanauninkui prof. dr. Kęstučiui Žemaičiui.

Gimtinė ir mokslo metai

Alfonsas Petrulis gimė 1873 m. rugpjūčio 4 d. Kateliškių kaime, Čypėnų valsčiuje, Panevėžio apskrityje (dabar Biržų r.). Jo tėvai Juozapas Petrulis (1834–1912) ir Izabelė Jankevičiūtė-Petrulienė (1852–1933) buvo ūkininkai, turėjo 27 hektarus žemės. Alfonsas buvo pakrikštytas 1873 m. rugpjūčio 16 d. Vabalninko Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčioje. Krikšto tėvais buvo pakviesti Stanislovas Pauliukevičius ir Malvina Juozapota (Juzefa) Marcinkevič¹⁵.

Šeimoje augo penki vaikai: trys broliai ir dvi seserys. Abi seserys – Emilija (vėliau Peseckienė) ir Adelė (vėliau Balsevičienė) – buvo baigusios namų ūkio priežiūros kursus¹⁶. Brolis Boleslovas (1879–1955) liko ūkininkauti Kateliškiuose. Pašauktas į carinės Rusijos kariuomenę, Sankt Peterburge išėjo karo medicinos mokslus ir gavo paskyrimą į Rusijos karinę tvirtovę Port Artūrą, dalyvavo kare su Japonija, buvo paimtas į japonų nelaisvę, kur japonai jį labai gerbė ir jis turėjo net atskirą namelį¹⁷. Apie Boleslovą daugiau biografinių duomenų pateikta knygos prieduose spausdinamuose jo sūnaus inžinieriaus Kęstučio Juozapo Petrulio atsiminimuose. Prieduose pateikiama ir kito brolio – Vytauto, ne mažiau žinomo Lietuvos valstybės veikėjo, platesnė biografija. Čia tik pažymėsime, kad Vytautas Petrulis 1918 m. pabaigoje buvo kooptuotas į Lietuvos Valstybės Tarybą, buvo finansų, prekybos ir pramonės ministras (1922 m. rugpjūčio 21 d. – 1925 m. rugsėjo 25 d.) ir ministras pirmininkas (1925 m. vasario 4 – rugsėjo 19 d.).

Vyriausiasis brolis Alfonsas globojo ir į mokslus leido jauniausiąjį brolių Vytautą, mokslino ir globojo sesers Emilijos Peseckienės vaikus Adelę ir Leoną. Iš dvasinei vyresnybei rašytų atostogų prašymų matyti, kad jis lankydavosi savo gimtinėje Kateliškiuose. Visa tai rodo glaudžius, globėjiškus kun. A. Petrulio santykius su savo artimaisiais.

¹⁵ A. Baltuškonis, Kitoks Alfonsas Petrulis, kunigas ir Vasario 16-osios Akto signataras, p. 7.

¹⁶ Žr. 1918 metų Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signataro kun. Alfonso Petrulio 140-osioms gimimo metinėms paminėti skirtas pranešimas, skaitytas Kęstučio Petrulio Musninkuose 2013 m. rugsėjo 21 d. iškilmingo minėjimo metu ir Marcinkonyse spalio 20 d. (mašiništas). Kęstučio Petrulio asmeninis archyvas.

¹⁷ Ibid.

Kunigas Alfonsas Petrulis su šeima.
Sėdi tėvai Izabelė Jankevičiūtė-Petrulienė ir Juozapas Petrulis,
stovi brolis Boleslovas su sūnum Kęstučiu. Apie 1911–1912 m. LNM

Muziejaus archyvas

Šiaulių gimnazijoje. Apie Alfonso Petrulio vaikystę žinių turime nedaug. Įdomu, kad prieš stodamas į gimnaziją jis nelankė pradžios mokyklos. Tai užfiksuota Šiaulių gimnazijos išduotame pažymėjime: „Į pirmą klasę įstojo parengtas namuose.“¹⁸ Brolio Boleslovo anūkas Kęstutis Petrulis nurodo, kad namuose mokė daraktorius, be kitų dalykų, ir lenkų kalbos¹⁹. Tas namų parengimas turėjo būti tikrai geras, kad iškart buvo priimtas į gimnaziją. Paprastai į gimnaziją stodavo valdinę pradžios mokyklą baigę mokiniai. Į Šiaulių gimnazijos pirmą klasę A. Petrulis įstojo 1884 m. rugpjūčio mėnesį.

Šiaulių gimnazija įsteigta 1851 metais. Gimnazijoje buvo septynios klasės, veikė ir parengiamoji klasė. Daugiausia mokėsi bajorų vaikai. 1865 m. gimnazija buvo perorganizuota į klasikinę, kurioje buvo dėstomos dvi senosios kalbos – lotynų ir graikų. Septintos klasės kursą išėdavo per dvejus metus, todėl 1875 m. įsteigta aštunta klasė. Senosioms kalboms buvo skiriama net 41,2 proc. viso mokymo laiko. Šiaulių gimnaziją baigė Petras, Antanas ir Jonas Vileišiai, Marcelinas Šikšnys, Povilas Višinskis, Augustinas Janulaitis, Steponas Kairys, Mykolas, Vaclovas ir Viktoras Biržiškos, Aleksandras Dambrauskas-Jakštas ir daug kitų šviesuolių²⁰.

Gimnazijoje A. Petrulis mokėsi iki 1889 m. rugsėjo 9 d.²¹, baigė penkias klases ir buvo perkeltas į šeštąją, bet jos nebaigė. Išduotame mokslo baigimo pažymėjime nurodoma, kad A. Petrulis, mokydamasis gimnazijoje, pasižymėjo puikiu elgesiu. Kaip jam sekėsi mokslai, galime matyti iš pažymėjime pateiktų 1888–1889 mokslo metais gautų įvertinimų. Tais metais jis mokėsi tikybos,

Alfonsas Petrulis, Šiaulių gimnazijos moksleivis. 1884 m. LMAVB RS

¹⁸ Šiaulių gimnazijos penkių klasių baigimo pažymėjimas, išduotas A. Petruliui, 1889-09-11, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 18.

¹⁹ Žr. 1918-ųjų metų Vasario 16-osios Nepriklausomybės Akto signataro kun. Alfonso Petrulio 140-osioms gimimo metinėms paminėti skirtas pranešimas, skaitytas Kęstučio Petrulio Musninkuose 2013 m. rugsėjo 21 d. iškilmingo minėjimo metu ir Marcinkonyse spalio 20 d. (mašiništas). Kęstučio Petrulio asmeninis archyvas.

²⁰ *Šiaulių miesto istorija (iki 1940 m.)*, Šiauliai: Momentas, 1991, p. 105–106.

²¹ Datos nurodomos taip, kaip parašyta dokumentuose.

A2

18

СВИДѢТЕЛЬСТВО.

Дано сіе ученику *шестого* класса Шавельской Гимназіи *Алфонсу*
Олеговичу Петрулину, *русско-литовскаго*
 происхожденія изъ *присланныхъ*, имъному отъ роду 16 лѣтъ
 въ томъ, что онъ, поступивъ изъ *перваго* класса въ *воинскаго* *классъ*
мастеръ, находился въ сѣй гимназіи съ *Августа* 1884 по *9* *сентября*
 1889 года, пробывъ въ _____ классе _____ годъ ;
 во время нахождения въ гимназіи былъ отличнаго поведенія и въ преподаваемыхъ предметахъ оказалъ слѣдующіе успѣхи: за 1889 учебнаго года.

По Закону Божию <i>3</i> <i>удовлетворител.</i>	
— Русскому языку	
— Латинскому языку <i>3</i> <i>удовлетворител.</i>	<i>3</i> <i>удовлетвор.</i>
— Греческому языку <i>3</i> <i>удовлетворител.</i>	<i>3</i> <i>удовлетвор.</i>
— Французскому языку	
— Нѣмецкому языку <i>3</i> <i>удовлетворител.</i>	<i>3</i> <i>удовлетвор.</i>
— Словесности <i>3</i> <i>удовлетворител.</i>	<i>3</i> <i>удовлетвор.</i>
— Логикѣ	
— Исторіи <i>3</i> <i>удовлетворител.</i>	
— Географіи	
— Арифметикѣ	
— Алгебрѣ <i>3</i> <i>удовлетворител.</i>	<i>3</i> <i>удовлетвор.</i>
— Геометріи <i>3</i> <i>удовлетворител.</i>	<i>3</i> <i>удовлетвор.</i>
— Тригонометріи	
— Физикѣ	
— Математической географіи	
— Числоведенію	

1888

Присланный изъ гимназіи

1889 года *Всего* 9 лѣтъ отъ *свѣдѣнъ* *Петру*
 _____ *лишь* изъ VI класса Шавельской Гимназіи по *просьбѣ* *свѣдѣнъ*
 _____ *и на основаніи* Устава гимназій и прогимназій 1871 г. — пользуется правами, предоставленными лицамъ, окончившимъ курсъ ученія въ прогимназіяхъ, въ отношеніи же правъ на льготу по образованію при отбываніи воинской повинности по жеребю онъ, *Алфонсъ* *Петру*
 на основаніи Устава, Высочайше утвержденного 1 Января 1874 года, приложенія къ Ст. 53 и 56, причисляется къ _____ *разряду*, а *изъ* _____ *г. 1886*
 _____ *въ удостовѣреніе* того и выдано ему *Алфонсу* *Петру*
 сіе свидѣтельство изъ Шавельской Гимназіи на надлежащемъ водномъ съ приложеніемъ
 княжеской печати. Г. Шавля *Всего* 11 дня 1889 года.

Директоръ _____

Писмоводитель _____

Šiaulių gimnazijos penkių klasių baigimo pažymėjimas, išduotas Alfonsui Petruliui. 1889 m. rugsėjo 11 d. LMAVB RS

Muziejaus archyvas

lotynų, graikų ir vokiečių kalbų, literatūros, istorijos, algebros ir geometrijos. Visi dalykai įvertinti patenkinamai. Patenkinamai įvertinta ir tikyba. Gimnazijos pažymėjime nurodytas ir jo išdavimo tikslas – „stoti į Romos katalikų seminariją“²². Tuo metu A. Petruliui buvo šešiolika metų, todėl, matyt, dėl jauno amžiaus dar porą metų į seminariją nestojo. Ką veikė tuos porą metų, nėra žinoma²³.

Kunigų seminarijoje. Į Žemaičių (Telšių) vyskupijos kunigų seminariją Kaune A. Petrulis įstojo 1891 metais. Leidimą priimti į seminariją civilinė valdžia davė 1891 m. spalio 30 dieną²⁴. Pirmame kurse mokėsi 40 klierikų, tarp jų ir kitas būsimas Vasario 16-osios Akto signataras Kazimieras Steponas Šaulys. Iš klierikų sąrašo matyti, kad daugumos pirmakursių pavardės lietuviškos²⁵. 1891–1892 mokslo metais rektorius buvo prelatas teologijos magistras Gasparas Feliksas Cirtautas, inspektorius – prelatas teologijos magistras Eduardas Borovskis. Dogminę teologiją dėstė profesorius teologijos magistras Antanas Pavilanis, moralinę teologiją ir homiletiką – profesorius teologijos magistras Kazimieras Jaunius, Šventąjį Raštą – G. F. Cirtautas, Bažnyčios istoriją – profesorius teologijos magistras Martynas Volončevskis, kanonų teisę ir lotynų kalbą – profesorius teologijos magistras Petras Borovskis, bažnytines apeigas ir giedojimą – E. Borovskis, rusų kalbą – valstybės patarėjas Stepanas Čikilevskis, tėvynės istoriją – kolegijos patarėjas Konstantinas Gukovskis, prokuratorius buvo kun. Vincentas Vilimavičius, o gydytojas – valstybės patarėjas Jonas Kliukovskis²⁶. 1893–1894 mokslo metais kai kurie profesoriai buvo pasikeitę: dogminę teologiją dėstė profesorius teologijos magistras Jonas Mačiulis-Maironis, moralinę teologiją – profesorius teologijos magistras Antanas Karosas, A. Pavilanis vietoje K. Jauniaus dėstė homiletiką, rusų kalbą dėstė kolegijos sekretorius Nikandras Aronovas²⁷.

²² Šiaulių gimnazijos penkių klasių baigimo pažymėjimas, išduotas A. Petruliui, 1889-09-11, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 18.

²³ Vytautas Baliūnas savo studijoje apie Panevėžio Juozo Balčikonio gimnaziją rašo, kad A. Petrulis mokėsi Panevėžio realinėje mokykloje. Tačiau kuriais metais ir kiek laiko mokėsi Panevėžyje, nenurodo. Apie mokymąsi Panevėžio realinėje mokykloje nenurodyta ir kun. A. Petrulio tamybos lapuose. Tad greičiausiai šioje mokykloje A. Petrulis nesimokė. Panevėžio realinė mokykla atidaryta 1882 m. ir turėjo šešias klases. Šią mokyklą yra baigę kalbininkas Juozas Balčikonis, arkivyskupas Juozapas Skvireckas, inžinierius Antanas Macijauskas, chirurgas Vladas Kuzma, teisininkas, istorikas Konstantinas Jablonskis, generolas Kazimieras Navakas. Tikyba XX a. pradžioje dėstė kunigas, Vasario 16-osios Akto signataras Kazimieras Steponas Šaulys. Žr. V. Baliūnas, *Panevėžio Juozo Balčikonio gimnazija (1727–1995)*, [b. v.], 1995, p. 388.

²⁴ Kauno kunigų seminarijos rektoriaus G. F. Cirtauto pažymėjimas, 1895-08-31, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 19.

²⁵ *Directorium Honorum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Bissextilem MDCCCXCII*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1892, p. 162–163.

²⁶ *Ibid.*, p. 157.

²⁷ *Directorium Honorum Canoniarum et Missarum pro Dioecesi Telsensi in Annum Domini Communem MDCCCXCIV*, Vilnae: Typis Josephi Zawadzki, 1893, p. 159.

Nors Juozapas Stakauskas studijoje apie klierikų lituanistinę veiklą visose Lietuvos teritorijoje buvusiose seminarijose – Kaune, Seinuose ir Vilniuje²⁸ – nemini A. Petrulio pavardės, bet, žinant jo vėlesnę lietuvišką nusistatymą, galima daryti prielaidą, kad klierikui A. Petruliui buvo artima seminaristų lituanistinė veikla. J. Stakausko studija įdomi ir dėl to, kad jis pateikė kai kurių seminarijos profesorių charakteristikas ir išsamiai apibūdino klierikų lietuvišką veiklą. Palankiausiai vertinami profesoriai Kazimieras Jaunius ir Jonas Mačiulis-Maironis. Prof. K. Jaunius išskiriamas kaip homiletikos ir lietuvių kalbos dėstytojas. Nors elenchuose lietuvių kalba kaip dėstomas dalykas neminama, seminarijoje ji buvo įtraukta į homiletikos kursą, kad kunigai išmoktų sakyti pamokslus tikinčiųjų vartojama kalba. Pirmasis nuo 1871 m. pradžios lietuvių kalbą seminarijoje dėstė prof. Antanas Baranauskas, vėliau tapęs Žemaičių vyskupu sufraganu ir Seinų vyskupu ordinaru. Buvę profesoriaus kurso klausytojai jo dėstyto stilių vertino kritiškai²⁹.

1885 m. homiletiką ir lietuvių kalbą pradėjo dėstyti prof. K. Jaunius. Kauno kunigų seminarijoje jis profesoriavo iki 1892 m., tuomet buvo perkeltas į Sankt Peterburgo dvasinę akademiją. Klierikai lietuvių kalbos mokėsi iš profesoriaus rankraštinės gramatikos, kurią persirašydavo. K. Jaunius nepajėgdavo per dvejus metus sistemingai išdėstyti visos gramatikos, mat mėgdavo, išgirdęs iš studento kokį žodį ar sakinį, iš pagauto žodžio ar posakio daryti palyginimus su sanskritu, slavų, germanų ir kitomis kalbomis. Kun. Juozas Tumas apie prof. K. Jaunių atsiliepė: „[...] jis mokėjo moksliskai pamėgti lietuvių kalbą. Jis buvo kalbos grynintojas; nemėgo nei prigijusių tarptautinių terminų, liepdavo verstis savaisiais. Klierikai priverstinai gaudavo kopijuotis Jauniaus paskaitas ir taip mokytis rašybos bei kilmėmokslio.“³⁰ K. Jauniui paliekant seminariją, klierikai gailėjosi, kad seminarijoje nebeliks mylimo profesoriaus. Atsisveikindami padovanojo mišiolą ir žąsies plunksnos formos aukso plunksną³¹.

K. Jauniui išvykus į Sankt Peterburgą, homiletiką ir lietuvių kalbą 1892–1895 m. dėstė Antanas Pavilanis. J. Stakauskas ši profesorių taip apibūdina: „Daug žinojo, bet nieko nemokėjo pasakyti.“³² Jam profesoriaujant lietuvių kalbos dėstymas buvo apleistas.

²⁸ J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, sudarė A. Katilius, Vilnius: Aidai, 2003.

²⁹ *Ibid.*, p. 71–72. Čia J. Stakauskas pateikė vyskupo Antano Karoso žodžius: „Mokslą lietuviškos kalbos Baranauskas gerai dėstęs. Kas norėjo, galėjo gerai jos pramokti. Ir tokių buvo: kun. J. Lideikis, kun. D. Tumėnas, Nieviardauskis ir kiti. Bet Baranauskas buvo savo būdu užėmęs; toks nedoras, jog galėjo bet ką atgrasyti nuo puikiausio dalyko. Tai klierikus nuo lietuviškųjų dalykų, nuo savo pamokų atgrasydavęs savo ir keistais reikalavimais, o ne patys klierikai iš savęs koneveikę lietuvių kalbą.“

³⁰ Citata iš: J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, p. 74.

³¹ J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, p. 75.

³² *Ibid.*, p. 76.

Nuo 1892 m. rugpjūčio 12 d. seminarijos profesoriumi buvo paskirtas Jonas Mačiulis-Maironis. Be dogminės teologijos, jam buvo pavesta dėstyti ir katekizmą. Oficialiai seminarijoje jis su klierikais kalbėdavo lenkiškai, bet privačiai – lietuviškai. Maironio įtaka lietuviybės žadinimui seminarijoje buvo didelė. Nepaprastą poveikį klierikams padarė jo poema *Tarp skausmų į garbę*. Kaip rašo Irena Petraitenė, šis kūrinys XIX a. pabaigos seminaristams buvo tarsi jų gyvenimo programa: herojus, atsižadėjęs dvaro turtų, pasirenka kunigystę ir tampa tautos žadintoju³³. Apskritai, anot arkivyskupo Juozapo Skvirecko žodžių, „lietuviškumo atžvilgiu Maironiui nebuvo sunku daryti gilios įtakos klierikams, nes jam buvo pavesta pirmamečiams ir antramečiams klierikams dėstyti katekizmą. Skambi ir gyva Maironio kalba ne tik skelbė daugiau ar mažiau jau žinomas katekizmo tiesas, bet taip pat siekė sielose glūdinčią lietuvibę. Ir kaip skeltuvas iš titnago išskelia žiežirbas, taip Maironio žodžiai vertė ištrykšti iš sielos gelmių lietuviškumui“³⁴.

Iš kitų seminarijos profesorių J. Stakauskas pirmiausia pristato Kauno kunigų seminarijos rektorių prelatą Gasparą Feliksą Cirtautą, rektoriumi dirbusį nuo 1888 m. iki 1897 m., kai buvo paskirtas Žemaičių vyskupu sufraganu. G. F. Cirtautas iš įpročio visur ir su visais kalbėjo lenkiškai, bet nebuvo nusistatęs prieš lietuvių kalbą ir nieko ypatingo nedarė palaikyti lenkų kalbai³⁵.

Vienas iš didžiausių lenkiškumo palaikytojų seminarijoje buvo inspektorius prelatas Eduardas Borovskis (Barauskas). Jis lietuvių klierikų nemėgo ir juos vadindavo litvomanais. Netgi sakydavo, kad „sarmata klierikams kalbėti lietuviškai“. Vis dėlto E. Borovskio laikais lietuvių klierikų santykiai su seminarijos vadovybe dar nebuvo įgavę aštriausių formų: nors kartais inspektorius susibardavo su lietuvišais seminaristais, bet tie pabarimai būdavo mandagūs ir neperžengdavo ribų³⁶. „Lenkų kalbą seminarijoje Barauskas palaikydavo tiek, – rašo J. Stakauskas, – kiek aplinkybės leido. Aplinkybės lenkų kalbai seminarijoje gyvuoti buvo labai palankios. Nors oficiališkai lenkų kalba buvo lyg ir neprivaloma, tačiau praktikoje ir labai. Jei kandidatas, paduodamas prašymą stoti į seminariją, per daug nenustebindavo vadovybės, pasakęs keletą žodžių lietuviškai, tai, įstojęs į klierikų eiles, tuojau turėdavo pramokti lenkiškai, kad, reikalui pasitaikius, galėtų pasiaiškinti seminarijos inspektoriui arba prefektui.“³⁷ Lenkiškumu pasižymėjo ir E. Borovskio brolis prof. Petras Borovskis.

³³ I. Petraitenė, *Prelatas Kazimieras Šauhs: viršūnės ir gelmės*, prieiga per internetą: http://kaunoarkivyskupija.lt/site/files/file/_2012_news/Prel-Saulys/_Strichai-portretui_Petraitenė2012.doc.

³⁴ Citata iš: J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, p. 139.

³⁵ J. Stakauskas, *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*, p. 157.

³⁶ *Ibid.*, p. 157–158.

³⁷ *Ibid.*, p. 158–159.

Lietuvių klierikų tautinius jausmus pirmiausia ugdė profesoriai A. Baranauskas ir K. Jaunius. Klierikams didelį įspūdį darė, kad tiek A. Baranauską, tiek K. Jaunių lankydavo svetimų kraštų kalbininkai: „Svetimtaučių mokslininkų atvykimas į Kauno seminariją pas homiletikos profesorių suinteresuodavo alumnus, kurie nepaisydami sunkių sąlygų – į lietuvius buvo žiūrima su pašėpimu – pradėdavo lietuviškai galvoti ir tautiškai susiprasti. Jaunius įtakai pasireiškiant, seminarijoje organizavosi būreliai klierikų, kurie ryžosi viešai – prie stalo, per pasivaikščiojimus, einant ir važiuojant keliais – kalbėti jau ne lenkiškai, bet lietuviškai.“³⁸

1884 m. lietuviai klierikai sudarė redakciją leisti rankraštiniam laikrašteliui, kurį pavadino *Lietuva*. Redaktorius buvo Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, leidėjų būreliui priklausė penki šeši klierikai. Pasak J. Stakausko, „leidėjų tikslas buvo lavintis ir mėginti savo literatūrines jėgas, kad paskum galėtų su plunksna stoti į kovą su antikatalikiška pakraipa, kuri jau buvo bepradedanti reikštis jaunutėje lietuvių spaudoje, Prūsuoje“³⁹. Išėjus trims ar keturiems numeriams, apie tai sužinojo seminarijos inspektorius A. Baranauskas. Baimindamasis carinės valdžios nemalonių, jis paprašė nutraukti laikraščio leidimą, kad nepakenktų seminarijai.

1888 m. klierikai susibūrė į slaptą draugiją. Šios draugijos iniciatorius buvo Juozas Tumas-Vaižgantas. Draugijos nariai sau kėlė tokius tikslus ir uždavinius: stengtis būti naudingiems Bažnyčiai ir tėvynei; stengtis pažinti lietuvių kalbą ir ją vartoti; rūpintis lietuvių religine literatūra ir kelti lietuvišką patriotizmą. Draugija, pasivadinusi „Lietuvos mylėtojai“, griežtai laikėsi konspiracijos. Nauji nariai buvo priimami tik su dviejų narių rekomendacijomis. 1889 m. draugija suskilo.

Atskilę klierikai įkūrė Šv. Kazimiero draugiją. Pradžioje šiai draugijai priklausė J. Tumas-Vaižgantas, Kazimieras Pakalniškis, Paulius Šilinskis, Adomas Žeimavičius, Petras Viengalis, Juozas Ložinskas, Jonas Visbaras, Antanas Kaupas, Felicijonas Lelis, Kazimieras Kurklinskas ir kiti⁴⁰. Nauji nariai buvo priimami tik, kai su jais būdavo asmeniškai susipažįstama ir pradedama jais pasitikėti. Pirmenybė buvo teikiama tiems, kurie buvo baigę daugiau gimnazijos ar kitos mokyklos klasių, pasireiškę gabumais moksle, pavyzdingo elgesio, lietuviškai susipratę ir pasiruošę darbuotis Lietuvos labui.

J. Stakauskas rašo, kad inspektorius E. Borovskis žinojo apie slaptą klierikų veiklą: „Barauskas, vadinamas dėl gudrumo Bismarku, supratęs, kad įsikūrusios draugijos slaptais pagrindais panaikinti negalima, dėjo pastangų duoti jai savo katalikišką kryptį. Kadangi slaptosios draugijos veiklesniais nariais pasirodė

³⁸ Ibid., p. 133.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid., p. 135.

Tumas ir Visbaras, tai inspektorius su jais dažnai kalbėdavosi apie kunigų organizacinį darbą ateityje. Eduardas Barauskas stengėsi slaptiems būreliams turėti šios tokios įtakos. Jis duodavo klierikams pasiskaityti *Przegląd Powszechny*, kad jie susipažintų su bažnytine ir lenkiška orientacija.⁴¹

J. Stakauskas pateikia ir duomenų apie Šv. Kazimiero draugijos veiklą. Būrelio susirinkimai vykdavo kas mėnesį. Tačiau susirinkti visas būrelis negalėdavo. Dažniausiai susieidavo to paties kurso seminaristai išklaudyti paskaitos ar padiskutuoti. Jie kartu aptardavo lietuviybės sklaidos sumanymus, svarstydavo būsimus darbus pabaigus seminariją, dalindavosi idėjomis su jaunesniaisiais bendramoksliais – būsimaisiais naujais draugijos nariais. Susirinkimų metu buvo skaitomi referatai, dažniausiai lituanistiniai, pranešimai Lietuvos istorijos temomis, slaptai gaunami lietuviški laikraščiai *Apžvalga*, *Tėvynės sargas*, diskutuojama patriotizmo ir tautinio susipratimo klausimais, kalbama apie santykius su lenkais ir aptariamas kunigo vaidmuo. Buvo susipažįstama ir su lenkiškai rašiusiais autoriais, kurių darbai ugdė patriotinius jausmus. Į seminariją buvo patekęs Maironio poemos *Tarp skausmų į garbę* egzempliorius ir per slaptus susirinkimus buvo skaitomas. Taigi tokia dvasia vyravo seminarijoje A. Petrulio mokslo metais.

Žemaičių (Telšių) vyskupijos kunigų seminarijoje A. Petrulis mokėsi ketverius metus, iki 1895-ųjų. Per tą laiką jis išėjo visą nustatytą seminarijos kursą, buvo įvertintas kaip puikaus elgesio ir gabus studentas. 1892 m. gruodžio 20 d. Kauno katedroje Žemaičių (Telšių) vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis suteikė A. Petruliui ketverius mažesnius šventimus⁴². Nors išlaikė baigiamąjį rusų kalbos, tėvynės istorijos ir geografijos egzaminą, bet kunigystės šventimų nepriėmė⁴³. Tokį savo žingsnį pats A. Petrulis vertino kaip norą įsitikinti savo pašaukimu⁴⁴. Kaip žinome, pašaukimu abejojo ne vienas būsimas kunigas. Antai A. Dambrauskas-Jakštas po pirmo kurso norėjo mesti mokslus seminarijoje. Būsimasis arkivyskupas Teofilus Matulionis po pirmo kurso netgi paliko Sankt Peterburgo kunigų seminariją, bet po kelerių metų vėl įstojo ir gavo kunigo šventimus⁴⁵. Kita proga, praėjus dešimtmečiui, kun. A. Petrulis savo išstojimą iš kunigų seminarijos aiškino tuo, kad pagal kanonus buvo per jaunas gauti kunigo šventimus⁴⁶.

⁴¹ Ibid., p. 137.

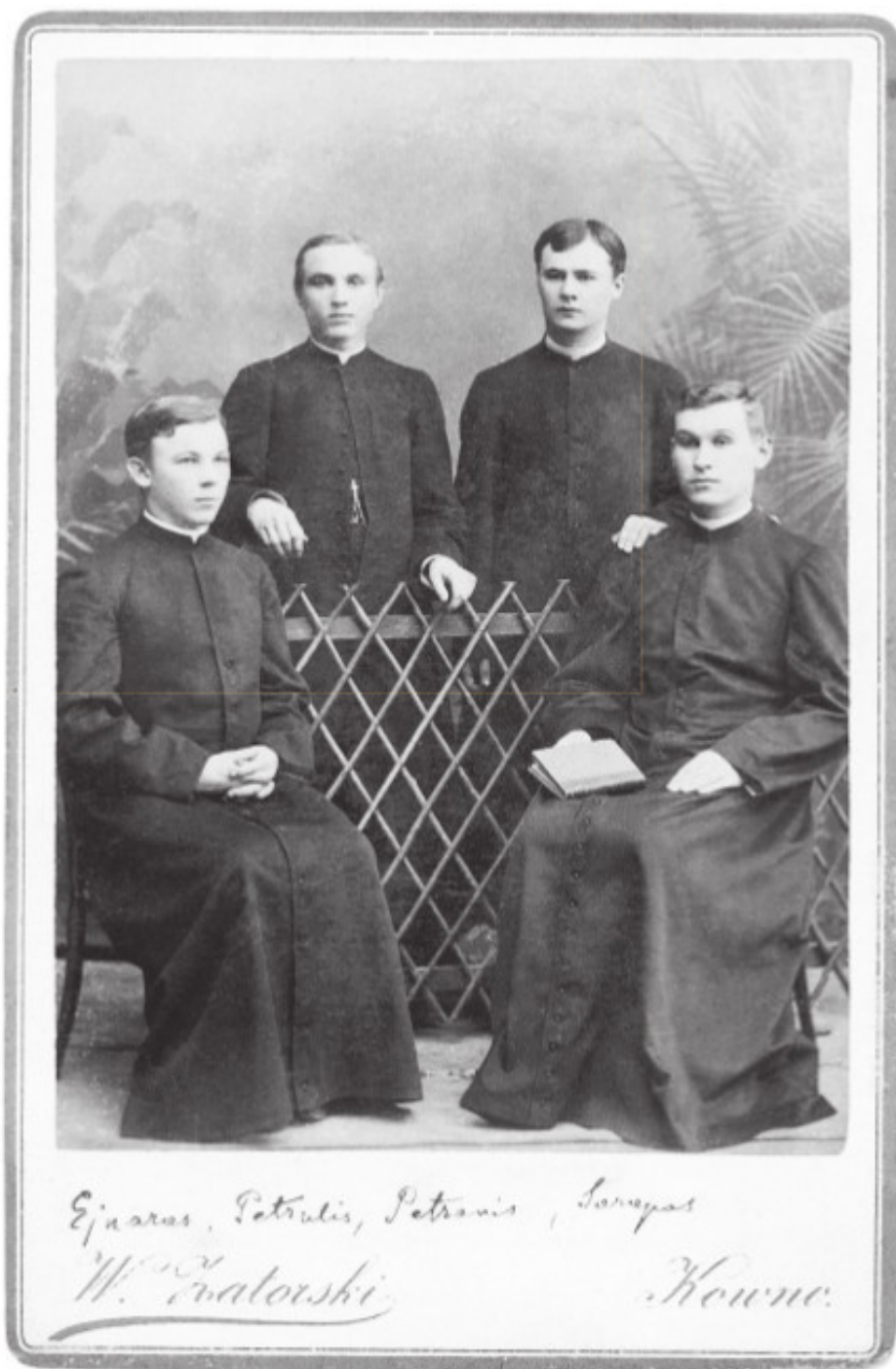
⁴² A. Baltuškonis, Kitoks Alfonsas Petrulis, kunigas ir Vasario 16-osios Akto signataras, p. 7.

⁴³ Kauno kunigų seminarijos rektoriaus G. F. Cirtauto pažymėjimas, 1895-08-31, LMAVB RS, f. 342, b. 8383, l. 19.

⁴⁴ A. Petrulio prašymas Vilniaus kunigų seminarijos rektoriui, [1897], *ibid.*, l. 1.

⁴⁵ V. Žaltauskaitė, „Matyti mane kunigu“. Katalikų dvasininko karjera: motyvai pasirinkti ir galimybės realizuoti XIX a. antroje pusėje, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis*, t. 38, Vilnius, 2014, p. 103.

⁴⁶ Kun. A. Petrulio duomenys apie asmenybę, 1908-10-13, LVIA, f. 694, ap. 3, b. 1139, l. 67.

Klierikas Alfonsas Petrulis su bendramoksliais Žemaičių (Telšių) vyskupijos kunigų seminarijoje.
Iš kairės: Jonas (?) Einoris, Alfonsas Petrulis, Motiejus Petronis, Stanislovas Sarapas.
Kaunas, apie 1893 m. Fot. W. Zatorski. LLTIBF